

teorijski stav novoplatonika prema teurgiji endrju smit

O Plotinovom opredeljenju u pogledu magije burno se raspravljalo. U odeljku koji sledi ograničićemo se na ispitivanje teorijskih stanovišta Plotina, Porfirija i Jamvliha. Celu našu raspravu otvorili smo jednim ispitivanjem teurgije kod Jamvliha. Važno je istaći da pojam teurgije Jamvlih primenjuje na sve ogranke religioznih pojava i obreda. Kod Porfirija, a verovatno i Plotina, to je sagledano u daleko manjem obimu. Deo Jamvlihovog opravdanja teurgije sastoji se u tome da čovek, po svome oskudevajućem statusu, pripada bogovima poradi spasenja. Njegova je teurgija široko zasnovana na pojmu *sympatheia* (sa – doživljavanje, sa - osećaj) i njegovom onostranom uzroku. Sada se moramo vratiti radi ispitivanja ovog elementa, i kako se on pojavljuje kod Plotina i Porfirija.

Za našu svrhu upoređivanja (Pl. Enn.) IV 4. 40. ff je upućujuće. Ako prihvatimo podelu teurgije na višu i nižu, kao što smo to već raščlanili, tada kod Plotina nema mesta za bilo koju teurgiju na višoj ravni. On poštuje opstanak i postignuće magije, ali je svodi na nižu dušu. Napomenućemo, pre svega, da magija po Plotinu dakako nije isto, što i niža teurgija za Jamvliha, ukoliko u bilo kom smislu stvarno nije zaokupljena spasenjem duše. Plotinovo potpuno ophođenje utemeljeno je na najširoj mogućnosti pojma magije. To je prirodna simpatija između svih članova Celine. To je istinska magija. Simpatija se prepoznaje preko čoveka, koji to tada koristi u vezi s drugim. Istinska magija Celine postoji bez proizvođenja i nenasilno – *medēnōs mechanomēnou* (40, 4) (bez pokretača). On tu podrazumeva da ljudsko posedovanje ove simpatije jeste vrsta magije veštine. Prirodna magija uključuje sve oblike daleko veštastvenije privlačnosti – na pr. muzika.

On tu razlikuje prirodnu magiju sveta i njeno iskorištavanje po čoveku. Zanimljivo je videti dodatak ovom izlaganju u bogoslovlju Arapa. Koliko je od toga moglo da se vrati Porfiriju, teško je reći. U Teologiji čitamo: »Magija veštine je lažna, zato je sve pogrešno i ne pogađa bēleg.« Onde gde Plotin ne komentariše odnos između predmeta uzetih iz magije veštine i upotrebnosti prirodne simpatije, komentator (razmatrač) prirodno daje vlastito tumačenje: »Očaravanje koje dodirnom zauzima mesto i reč koju govori, jeste njegova varka; tako da dotični može zamisliti, da je to dejstvo u njegovom delovanju, mada ne bilo njegovog dela. To je, zapravo, dejstvo tih stvari koje on upotrebljava.« To može da bude pretpostavljeno po Plotinovim rečima (nećemo dalje ići). U 42, 10 f, on predlaže postojanje dva puta na kojima je izvršen neki učinak (ili uticaj »datog«):

- 1) neometano – *pať autōn* (po sebi)
- 2) pod veštinom misli se *helkysantos álloū eis mēros tí autoū* (zapadnut od drugog kao nekog dela sebe).

Ali, u rečima koje slede on traži da magija ostvaruje samo što je bilo prirodno da se ostvari, dok je pokretna sila koja se kreće svakako deo Celine. On tu nastoji da podrazumeva, da je magija veština postignuća, ali u kojem ostvarenju nema poseban učinak, t.j. nema drugu posebnu moć izuzev moći prirodnog ostatka u predmetima koje koristi.

Predma sa jedinstvom Celine i doslednom simpatijom njenih delova, koji su neizostavno obavezni Svetskoj Duši i, povratno još dalje, prema uzoru u umnom svetu (cf. VI. 7. 14.20f), Plotin nije crpeo onostrani uzrok kao Jamvlih. U stvari, Plotin naginje ka uzimanju božanskog izvan magije, tako daleko koliko može. Istina je da su zvezde božanske i spominju se demoni. Ali, oni su uzeti kao delovi bića Celine, između mnogih drugih delova. U odnosu na zvezde, uvedena je ideja odlivanja (*effluences* – emanacije). Uzročni poredak među predmetima u simpatiji, opisan je kao »davanje«. Zvezde »daju«, bilo da im se molimo ili ne molimo; 42,4 *kai met' euhē gignesthai tí euhēs āneu par aut'ōn*/preko istih, i pre i posle molitve rada se nešto daruje./ I Plotin ponekad posebno određuje da je to što zvezde »daju« neko *aporroē*, /odlivanje– Sličan utisak usvojen je iz ontološkog razvijanja od niže ka višoj hipotazi, kada on opisuje zvezde kao dajuće, ali i negubeće; a to je davanje bez svesti o poklanjanju.¹ Teorija je, verovatno, u začetku meteorološka i mada Plotin koristi pojam, računajući na učinak skrivene simpatije između zvezda i veštastvenog sveta, ta je upotreba veoma suženo² uporediva s onim što možemo naći kod Prokla, gde ona želi da utiče i izrazi brazde božanske pomoći.³ Daleko češće Plotinovo potpuno odbacivanje uloge volje (t.j. da zvezde ne čuju naše molitve, a ipak odlučuju da ih usliši ili odbiju), u jakom je protivljenju Jamvlihu koji prihvata činjenicu da su naše molitve čute, a da bogovi mogu držati stvari izvan našeg uticaja, (iako uvek radi našeg dobra), pa se zbog toga moramo boriti s problemom božanske volje u daleko personalnijem obliku.⁴ U stvari, Jamvliha: teurgija sobom donosi božanstva ili radije umstvena bića, koja su daleko personalizovanija nego bilo šta što možemo naći kod Plotina, ali je zanimljivo da, kada je Plotin spominjao neka bića (na pr. njegove demone kao suprotnost zvezdama⁵), odobrava da oni mogu čuti naše molbe (43, 12f). *Moguće je*, ponekad, da su oni oblici posebnih vrsta, koje su u hijerarhiji bića veoma nisko, za koje je rečeno da su nosilac (subject) za postizanje magije, dok zvezde nisu.

Izgleda da za Plotina u magiji veštine nema nikakve koristi po spasenje duše. Ali, izgleda da on prepoznaje i njenu »dobru« i lošu stranu, – IV 4. 43. pokazao da se bavio crnom magijom, dok IV 4.42. pokazuje spominjanje molbi i molitvi kao svetovno bavljenje, koje nalazimo u Jamvlihovoj nižoj teurgiji. Dobro sam stavio pod navodnike, jer Plotin smatra da taj vid zanimanja odvrća ljude od sveta uma, i da sve veštastvene potrebe i dobra doslovno odbacuju po magiji i simpatiji daleko od stvarnog sveta u senku veštastvenog sveta. Korišćenje simpatije i magije kod Plotina vazda podrazumeva kretanje prema dole i daleko od stvarnosti, pre nego prema njoj.

Druga zanimljiva tačka je Plotinova primedba da je u radu magije nevažno da li je molitelj dobar ili zao, IV 4.42, 13–16: *ei de kakōs ho aitōn, thaumázrein ou deí kai gār ek potamōn arýontai hoi kakoi, kai ho didon autoū allā didōsin mónon* (ako je zlo uzrokovatelj, ne treba se čuditi; jer se iz reka grabe zli, te ono dato samo ne zna ko daje, već jedino kao dato). Ista ideja pojavljuje se i kod Porfirija.

Plotin ne veruje u bilo koji oblik važenja koji je nezavisan izvor inače neokaljanog znanja. U IV 7. 15. on govori o proročtvima bogova i o dušama ljudi, koji daju značaj besmrtnosti. Ali, to je samo da osigura osvedočenje za već važeća verovanja, opipljiviji uvid. To uverenje (*pistis*), koje dolazi iz *aisthesis* (čuvstvo), suprotno je *apódeixis-u* (dokazivanje) Plotinovi vlastitih racionalnih argumenata. To je druga ideja koja je ponovo nađena kod Porfirija u uvodu *Filosofiji iz Proročanstva*.

Plotinovo poimanje proricanja, (mantic), na isti je način svedeno kao i njegov pojam magije, i iz istih razloga. To je proizvod sveopšte simpatije i na snazi je samo unutar Celine ili veštastvenog kosmosa (poretka). Stoga je razlika između vantvarne datosti Nus-a i nižeg sveta uzeta iz IV 4. 12., gde Plotin podrazumeva da božanstveni rade koriste *logismōs* (prosudivanje), nego um. On ne želi da porekne zvezdama da su izbor predskazanja. Ali, on ustajava u tome da se predskazanja sa zvezda ostvaruju učenjem različitih spletova znamenja (vidi II 3.). Ali baš kao Plotin, (Porfirije) implicitno odriče bilo koji, posebno magijski kvalitet pojedinim objektima naglašavanjem sveopšte simpatije, te je i njegov pojam obogotvorenja jednako sveopšti. Predskazanja po zvezdama grupisana su u određene vrste zaključaka koje možemo doneti o karakteru neke osobe i koje vrste stvari ona može činiti, gledajući u svoje oči. Za njih su članovi Celine isto i za nas. *Mestā de panta semeio kai sophōs tis ho mathōn ex álloū on állo* (II 3.7. 12.)/Punina je svega znamen i mudar je neko ko uči drugo od drugoga.

Kao i Plotin, Porfirije smatra da je osnov proricanju simpatija, *De Myst. III 27. If., ou de touto legein dei, hos kao physis kai technē kai hē sympatheia tō hos en hēni zōō tō panti meron prodeloseis echei tinon pros alela, oud hoti ta somata huto katesheusthai, hos einai prosemasian apo ton heteron eis ta hetera* (a ne treba pak govoriti, poput toga da priroda i umeće, te saosećanje onih po jednakom žitiju, u svakom od delova izbistrava, držeći neke prema drugima; a niti da se tela tome prepuštaju, kao što postoji zagrobno od drugih prema drugima).

Ponekad Jamvlih odbacuje njegovu teoriju, kao neodgovarajuću za objašnjenje svih oblika božanskog. Božansko koje se ponajviše osniva na *sympatheia* (saosećanju), nije božansko već ljudsko proricanje, kojim se obuhvata *ichnos* (trag) božanskog. Ovde smo došli do suštastvene tačke razlikovanja Plotina i Jamvliha, a Porfirije je sada na Plotinovo strani. Naravno, Jamvlih time ne odbacuje i ulogu simpatije (III 16), što njegovo stanovište čini čistim. Sada je ova simpatija, kao što bi se Plotin složio, nešto isključivo zavisno od viših ravni zasnivanja (*hypostaseis*). Jamvlih izgleda ide dalje od prostog isticanja te zavisnosti. Ljudsko proricanje koristi, njemu od prirode udeljenu spretnost. Ali, božansko proricanje ništa ne duguje ikakvom prirodnom poklonu, poput ljudskog, dok je kod Plotina i Porfirija proročanstvo u celini dužno prirodnom daru. *Epedeíotes* (obdarenje) za božansko proricanje, po Jamvlihu je poklon bogova.⁶ U *De Myst. 165. 19f.*, on odriče da sposobnost za božansko proricanje dolazi od prirode (*parā tēs phýseos*)-ouk estin hōpos potē en toutīs euphýia tis an hypokataskeuástheie. . . theias ara mantikēs oudēn ek phýses (jer već kod istih nije bilo kakvo povoljno nicanje, kako bi neko podešavao. . . u božanskom dakle proricanju nema semena od prirode). *Phýsis* (priroda) je bila, kao što je bila, zaobilazan a ujedno i kraći način povezivanja sa božanski stvorenim.

Taj najkraći spoj s bogovima nije viđen samo u načinu prema kojem mi postajemo »odgovarajući« za proricanje, nego u njegovim stvarnim učincima. Za Jamvliha su prirodne simpatije Celine više grada kojim bogovi mogu manipulirati (rukovoditi) u redu slanja poruka čoveku. Simpatije su na ovaj način nižerazredne važnosti, i igraju podređenu ulogu u odnosu na visinu bogova. Ovaj potpuno nov zaključak daleko je kasnije vidljiv u činjenici da to više nije čovek koji upotrebljava simpatije u svetu, već bogovi – *De Myst. 137.4f. panta symphonounta tois boulēmasi tñ theōn autās homologoumenas hois hoī theoi, kat' arthās epitātousin.* (sva usaglašanja od božijih odluka već vode iste u slaganju, koje bogovi prema načelima priređuju.)

Možemo dokazati da je njihova proročka namera izgrađena kao oblik koji je deo slike sveta. Nesumnjivo, Jamvlih to misli. Bogovi koriste prirodne simpatije sveta, ali ne svi od njih (na pr. izuzeci deluju preko ljudskog proricanja, dok su neki u igri tek kao *ichnos* (trag) božanskog). Jamvlih je verovatno utemeljio svoje razlikovanje na stoickom odvajanju prirodnih i veštačke magije. Neko bi mogao primetiti i Ciceronov kriticizam (*De Div. II, 13*). Da bi obezbedio argument za božansko proricanje.

on ove pojave mora poreći korišćenjem ljudskog uma (reason), razjašnjivo za odvojeni i niži tip magije. U ovom slučaju on oseća daleko neposredniju prisutnost božanskog, s time, da ovaj izvor nadigrava prirodni element (*ou gār tōn katā phýsin, 137.6/ jer nije od onih po prirodni*), u sledu opterećivanja božanskog uzrokovanja. Ovo je ovde više nego *ichnos* božanskog, *all' hyperphýēs dē tí tò érgon estí toutō*) nego je to pak prerastajuće neko delo.⁷ Sigurno proricanje po ponašanju ptica jeste »natprirodno«, i to je onostrana (transcendent) nit-vodilja u radu – *hōs hēteron tinōs óntos toū diā tōn ornithon taūta apergazόμενον*

